

Тринога Тетяна Миколаївна,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Антощук Андрій Олександрович,
завідувач кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

РОЛЬ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Розслідування кримінальних правопорушень є складним процесом, що потребує знань з криміналістики, біології, медицини та генетики. В умовах повномасштабної агресії росії проти України особливого значення набули молекулярно-генетичні експертизи, які є важливою складовою криміналістичного забезпечення. Вони дозволяють ідентифікувати осіб, встановлювати біологічну спорідненість, фіксувати обставини злочинів і формувати доказову базу для національних та міжнародних судів.

Низка нормативно-правових актів регулює це питання законодавчо, а саме: Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про судову експертизу», Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», Закон України «Про захист персональних даних», міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України та інші законодавчі акти.

Так, Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» надає визначення, що «молекулярно-генетична експертиза (дослідження) – дослідження біологічного матеріалу людини, що здійснюється з метою отримання її геномної інформації», та надає визначення геномної інформації – відомості про генетичні ознаки людини, тобто фактично це генетичні дані (зразки ДНК) [2]. Ст. 7 Закону України «Про захист персональних даних» вказує, що геномна інформація відноситься до чутливих персональних даних, тобто відомостей чи сукупності відомостей про особу, яка

ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, які підлягають особливому порядку обробки та відповідним гарантіям захисту [3].

Необхідність прийняття Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» обумовлена потребою врегулювати питання збирання, зберігання та використання даних, отриманих під час генетичних досліджень. Таке правове регулювання є надзвичайно важливим як у період воєнного стану, так і в мирний час, адже сприяє ефективному розслідуванню злочинів, ідентифікації осіб, зниклих безвісти, та захисту прав людини [6, с. 246].

Також варто зауважити, що в контексті розслідування воєнних злочинів, вчинених на території України, важливо, що вказаний законодавчий акт передбачає порядок міжнародного співробітництва та надання геномної інформації, а саме «обмін геномною інформацією з іншими країнами та міжнародними організаціями під час кримінального провадження, її використання за запитами іноземних держав здійснюються відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та норм Кримінального процесуального кодексу України» [2].

Згідно з інформацією, розміщеною на офіційному сайті Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, експертна спеціальність 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження» охоплює проведення досліджень біологічних об'єктів з метою встановлення їх індивідуальної або родинної належності на основі аналізу ДНК.

До основних завдань експертизи належать:

- ідентифікація особи за біологічними слідами (кров, волосся, слина, тканини, кісткові залишки тощо);
- визначення родинних зв'язків (у тому числі встановлення батьківства або спорідненості між родичами різних ступенів);
- встановлення факту контакту між особами чи предметами за генетичними слідами;
- порівняння біологічних зразків, вилучених з місця події, з еталонними зразками осіб;
- дослідження біологічних об'єктів з метою ідентифікації загиблих унаслідок воєнних дій, надзвичайних ситуацій чи катастроф [5].

Для якісного проведення судової молекулярно-генетичної експертизи необхідно забезпечити належний відбір біологічних об'єктів, своєчасне їх направлення до відповідної експертної установи та правильне оформлення супровідної документації. Важливою складовою є попередня оцінка доцільності призначення такого виду дослідження, а також можливість використання імунологічних чи цитологічних методів для попереднього визначення статі або групової належності біологічних зразків. Це дозволяє уникати необґрунтованих експертиз, наприклад, ситуацій, коли проводиться порівняння слідів із жіночим ДНК-профілем зі зразками чоловіків. Збір біологічного матеріалу здійснюється під час огляду місця події, проведення інших слідчих (розшукових) дій або шляхом відбору зразків у підозрюваних, потерпілих чи від невпізнаних трупів [7, с. 153].

Об'єктами молекулярно-генетичної експертизи Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України є:

1) біологічні зразки, відібрані у живих осіб (кров, слина, букальний епітелій) та трупів (кров, кісткові рештки, зубна тканина);

2) сліди біологічного походження, вилучені під час проведення слідчих дій (кров, сперма, букальний епітелій, слина, піднігтьовий вміст, кісткові рештки, зуби, волосся з цибулиною, а також контактні сліди, які містять клітини з ядрами) [5].

Молекулярно-генетична експертиза є важливою не лише для розслідування воєнних злочинів, але й використовується в контексті інших кримінальних правопорушень, зокрема тих, що стосуються злочинів проти статевої свободи та недоторканості особи. Аналіз біологічних зразків у таких справах дає змогу: ідентифікувати особу правопорушника, підтвердити або заперечити факт фізичного контакту між жертвою та підозрюваним, відновити послідовність і хронологію подій, що відбулися. У разі потреби біологічні зразки для експертизи відбираються стороною кримінального провадження, яка ініціювала її проведення, або за клопотанням якої експертизу призначено слідчим суддею. Якщо експертизу доручено судом, відбір здійснюється ним або залученим спеціалістом. Порядок відбирання зразків із речей і документів визначається ст. 160–166 КПК України, а відбирання біологічних зразків у особи – ст. 241. У разі відмови особи добровільно надати зразки слідчий суддя чи

суд може дозволити або зобов'язати слідчого чи прокурора здійснити примусовий відбір [1].

Вказане питання закріплено і в міжнародних документах. Так, зокрема, стаття 37 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства передбачає, що з метою запобігання вчиненню злочинів, визначених цією Конвенцією, та забезпечення ефективного кримінального переслідування, кожна держава-сторона зобов'язана вжити необхідних законодавчих чи інших заходів. Ці заходи мають бути спрямовані на накопичення та зберігання інформації про ідентифікаційні дані та генетичний код (ДНК) осіб, засуджених за такі правопорушення, з обов'язковим урахуванням відповідних положень щодо захисту персональних даних та інших національних гарантій [4].

Отже, молекулярно-генетичні дослідження є ключовим елементом криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів, оскільки дають змогу точно ідентифікувати осіб, встановлювати родинні зв'язки та підтверджувати обставини кримінального правопорушення. Прийняття Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» забезпечує правомірне використання генетичних даних і баланс між потребами кримінального провадження та захистом прав людини. У воєнний період така діяльність набуває особливого значення, оскільки дозволяє ідентифікувати загиблих, зниклих безвісти, документувати факти масових злочинів і слугувати доказовою основою для міжнародних судових процесів. Ефективне застосування молекулярно-генетичних експертиз у системі розслідування воєнних злочинів є запорукою встановлення істини, дотримання принципів верховенства права та зміцнення довіри до правосуддя в Україні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Про державну реєстрацію геномної інформацію людини: Закон України від 9 липня 2022 р. № 2391-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>.

3. Про захист персональних даних: Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

4. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Ратифіковано Законом України від 20 червня 2012 року. No 4988-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text.

5. Експертна спеціальність 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження». Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр України. URL: <https://kharkiv-ndekc.mvs.gov.ua/diialnist/vydy-doslidzhen/ekspertna-spetsialnist-9-5-molekulyarno-genetichni-doslidzhennya>.

6. Ірпінський юридичний часопис : науковий журнал / редколегія : В. В. Топчій (голов. ред.), О. М. Бодунова, Н. Б. Новицька, Н. А. Лугіна [та ін.]. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. – Вип. 4(17). – 300 с. – (Серія : Право). – ISSN 2617-4154.

7. Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація : збірник наукових праць з матеріалами III Міжнародної наукової конференції, м. Львів, 17 січня 2025 р. / ГО «Міжнародний центр наукових досліджень». Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. 668 с. DOI: 10.62731/mcnd-17.01.2025.

Третяк Софія Вікторівна,

здобувач вищої освіти факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Дробенко Діна Федорівна,

старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ДНК-АНАЛІЗУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ

У сучасних умовах протидії злочинності особливого значення набуває розвиток і впровадження новітніх досягнень криміналістики, зокрема методів ДНК-аналізу. Науковий прогрес відкриває нові можливості для точнішого дослідження, оцінки та